

نعمت‌های الهی با تأکید بر آیات سوره الرحمن

* زینب دهقان

چکیده

قرآن کریم که سرشار از مفاهیم ژرف و عمیق است و آخرین وحی الهی است که برای هدایت انسان به کمال مطلوب از سوی خداوند نازل شده است. و در آن چراغ‌های روشنی بخش هدایت هست. زیبایی جملات و لطائف تعبیرش و بافت منسجم و بی نظیرش بیانگر این است که کلامش دارای بیانی والاتر از زبان بشر است و سوره الرحمن که سوره رحمت و نعمت و عروس قرآن نامیده شده، در بردارنده تعداد زیادی از نعمت‌های خداوند است که به مخلوقاتش به ویژه جن و انس ارزانی داشته است. سوره مبارکه الرحمن به طور ویژه بر نعمت‌های الهی تأکید داشته که از جمله نعمت‌های دنیوی می‌توان به نعت اعطای قرآن کریم و زمینه سازی تعلیم و تعلم، خلقت خورشید و ماه و تجلی نظام بر آنها، آفرینش گیاهان و محصولات آنها، توجه به ماهیت و چگونگی خلقت انسان، قرار دادن فصول سال و بهره‌گیری از فصل‌ها، بهره‌گیری از دریاها و محصولات دریایی، حسابرسی، نعمت فروپاشی نظام دنیا و ربوبیت مطلق خداوند و اجرای قانون عدل الهی بر گناهکاران، ایجاد دو بهشت و دیگر نعمت‌های بهشتی اعم از باغها، چشمه‌ها، میوه‌ها، همسران زیبا و باوفا، حوریان بهشتی را از جمله نعمت‌های اخروی قلمداد کرد. لذا نوشتار حاضر می‌کوشد با رویکردی تحلیلی - توصیفی به انسان و نعمت‌های الهی از دیدگاه قرآن با تأکید بر آیات سوره الرحمن بپردازد.

واژگان کلیدی: سوره الرحمن، دنیا، نعمت، انسان، آخرت

مقدمه

انسان به عنوان اصلی ترین موجود در جهان آفرینش می باشد که مورد لطف و توجه خداوند است. واز نظر هدف و ماهیت خلقت با سایر موجودات تفاوت زیادی دارد و به طوری که با استعانت از قوه عقل و معارف و حیانی قادر به نائل شدن به مقام خلیفه الهی است که یکی از بهترین نعمت های خداوند بر دیگر نعمت ها می باشد و انسان باید نعمتهای الهی را بشناسد و متذکر شود و شکر گزاری کند و سوره الرحمن از جمله سوره هایی است که در آن نعمت های الهی را تبیین می نماید و نعمت های الهی در سوره الرحمن به عنوان تجلیات رحمت و بخشش خداوند معرفی شده اند این سوره با بیان نعمات مادی و معنوی، انسان را به شکر گزاری و توجه به خالق واقعی دعوت می کند.

مفهوم شناسی (نعمت)

(نعمت) در لغت، از ماده (نعم) بر آسایش و زندگی خوب و به مال و زندگی خوب اطلاق شده است که خداوند به بندگانش روزی می کند و مراد از نعمت خداوند منت و بخشش اوست، چنان که در قرآن کریم می فرماید (وَ أَسْبَغَ عَلَيْكُمْ نِعَمَهُ ظَاهِرَةً وَ بَاطِنَةً)¹ نعمت آن است که به وسطه آن قصد احسان و نفع شود، نه برای عوض و پاداش و نه برای غرض در این صورت این معنا را نیز می رساند که بلا و سختی هم نعمت هستند، زیرا از جانب خالق، تنها خیر و احسان و نفع قصد می شود (سبحانک الخیر کله فی یدیک والشر لیس الیک)²

دورنمایی از سوره الرحمن

سوره الرحمن نود و هفتمین سوره نازل بر پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله وسلم و در ترتیب موجود پنجاه و پنجمین سوره قرآن کریم است. این سوره در مقام بیان این نکته است که خدای متعال جهان و اجزای آن از قبیل زمین، آسمان، خشکی، دریاها، انس و جن، راطوری آفریده و نیز اجزای هر یک راطوری نظم داده که جن و انس بتوانند در زندگی خود از آن بهره مند شوند و قهرا عالم به دو قسمت تقسیم می شود یکی دنیا که بزودی خودش با اهلش فانی می شود و دیگری آخرت که همیشه باقی است. و در آن سعادت از شقاوت و نعمت از نعمت متمایز می گردد.³

¹-لقمان، 20

²-قربانی، یادکرد نعمت ها در قرآن و جهت دهی بینش انسان، ص 2

-دهقان و جمعی از نویسندگان، بررسی تفسیری نظائر آیات در سوره های همجوار به مثابه³ اولین گام در تفسیر قرآن با قرآن، ص 5

تاکید بر شیوه بیانی سه وجهی و دووجهی سوره الرحمن

یکی از ویژگی های زبانی این سوره در بیان معانی، استفاده از روش بیان و آرایش کلام بر مبنای عدد است. در سوره الرحمن سبک بیان مبتنی بر ساختار ثنائی است در سوره الرحمن تأکید بر شیوه بیانی مبتنی بر تقسیم بندی و شیوه بیانیه دو وجهی است در سوره الرحمن همه چیز ثنائی است، از همان ابتدای سوره، همه موارد به صورت دوگانه ذکر شده اند، (شمس و قمر؛ نجم، شجر، سما و میزان، فاکهه و نخل؛ حب و ریحان؛ انسان و جان؛ مشرقین و مغربین؛ لولو و مرجان؛ آسمانها و زمین؛ نواسی و اقدام؛ یاقوت و مرجان) علاوه بر این موارد برخی از واژگان صیغه تنثیه آمده اند: (جنتان؛ عینان؛ بحرین؛ زوجان؛ ثقلان) اما آنچه بیش از همه کاربرد دوگان و صیغه تنثیه را در این سوره نمایندگی می کند سی و یک بار آیه (فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ) است که هم ضمیر مخاطب مثنی (کما) در آن وجود دارد و هم فعل (تُكَذِّبَانِ)⁴.

سیمای سوره الرحمن

میان آیات و سوره های قرآن، بعضی از درخشندگی و برجستگی خاصی برخوردارند از جمله سوره (الرحمن) است که (عروس قرآن) لقب گرفته است. سوره الرحمن همچون عروس زیبایی ها و جذابیت های هنری قرآن را در راستای علوم بلاغی به نمایش می گذارد. عروسی که زیورالرحمن از کمالات وجودی او، وجلال و اکرام حسن ختام و صفت اوست. مروارید (فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ) در گردنبند این عروس در خشی خاص ایجاد می کند. فواصل آیات این سوره تماما از واژه هایی است که با (ان) ختم شده اند و این سبب پیدایش موسیقی بسیار لطیف و گوشنواز بیرونی است. کلمه الرحمن به عنوان اولین آیه در واقع عصاره کلام الهی در کل سوره می باشد.⁵

ارتباط آیات سوره الرحمن با هم

سوره الرحمن را با توجه به سیاق آیاتی که با یکدیگر هماهنگ هستند می توان به دو بخش کلی تقسیم نمود. آیات ابتدایی این سوره تا آیه ۳۰ مربوط به دنیا و توصیف نعمت هایی است. که خداوند متعال به مخلوقاتش اعطا نموده است. در بخش دوم که با آیه ۳۱ شروع می شود تا پایان سوره ادامه دارد، سرای آخرت و ویژگی های آن توصیف و تصویر شده

⁴- همان، ص 15

⁵- زارعی، تحلیل نشانه معنای شناسی گفتار در قرآن کریم، ص 66

است. آیات ۳۱ تا ۳۷ مربوط به احوالات روز قیامت است و در ادامه، حسابرسی در آن روز و سرنوشت و جایگاه جهنمیان و بهشتیان بیان شده است. با این توضیحات آیه ۳۳ را باید در سیاق روز قیامت و در ارتباط با آیات قبل و بعد از آن معنا نمود، در غیر این صورت مقصود از آیه به خوبی روشن نخواهد شد در ابتدای این بخش سخن از آن است که به زودی پرونده دو گروه جنیان و انسانها رسیدگی خواهد شد و مشخص است که بررسی اعمال بندگان از مختصات روز حساب است. (سَنَفَرُّ لَكُمْ آيَةً الْثِقَلَانِ) در ادامه با لحنی که بیانگر تحدی و تعجیز در برابر این دو گروه است به آنان هشدار می دهد که قدرت خارج شدن از سلطنت پروردگار و فرار از عدل الهی را در آن روز ندارید و آیه ۳۵ نیز همان سیاق آیه قبل را ادامه می دهد و جلوه دیگری از ناتوانی جنیان و انسانها را به تصویر می کشد شعله هایی از آتش بی دود، و دودهای متراکم بر شما فرستاده می شود، و نمی توانید از کسی یاری بطلبید و آیه ۳۷ بیانگر وضعیت آسمان در روز حساب است و آیات ۳۱ تا ۳۷ سوره الرحمن مربوط به روز قیامت است و (فَإِذَا أَنْشَقَّتِ السَّمَاءُ فَكَانَتْ وَرْدَةً كَالدِّهَانِ) پس آنگاه که آسمان بشکافد و همانند چرم سرخ یا روغن مذاب گلگون گردد.⁶

یاد کردن نعمت ها

یکی از ویژگی های پیامبران در دعوت به راه توحید یادآوری نعمتهایی است که خدا در اختیار بشر نهاده است زیرا پرستش از آن کسی است که وجود و حیات و زندگی انسان از جانب اوست و چون حیات انسان در گرو نعمت هایی است که خدا به او ارزانی داشته است، طبعاً پرستش نیز از آن اوست و در این مورد پیامبران مانند هود و صالح تذکراتی دارند که قرآن یادآور شده است. هود به قوم خود می گوید (فَادْكُرُوا اللَّهَ لَكُمْ تَفْلِحُونَ) پس نعمتهای خداوند را بیاد آورید، باشد که رستگار شوید.⁷

زیبایی شناسی مقابله در سوره الرحمن

مقابله به معنای گسترده آن در قرآن کریم، آشکارا نمود یافته است و در القای معنا و لطافت بخشیدن به فضای موسیقایی کلام الهی نقش اساسی دارد. این صنعت در سوره الرحمن، به بهترین شکل به کار رفته است. در اینجا موارد مقابله را در این بخش از کلام الهی بررسی می کنیم: دو نوع علم: (عَلَّمَ الْقُرْآنَ) یعنی: قرآن را یاد داد؛ (عَلَّمَهُ الْبَيَانَ) یعنی

⁶-احمدی، تحلیل انتقادی تفسیر های علم گرایانه، ص 17 و 18

⁷-زاهری، انسان و نعمت های خداوند در قرآن و یاسین، ص 3

به او بیان آموخت. دو چراغ (شَّمْسٌ وَّ الْقَمَرُ بِحُسْبَانٍ) یعنی: خورشید و ماه برابر حساب (منظمی در چرخش و گردش) هستند. دو گونه گیاهی (وَالنَّجْمُ وَالشَّجَرُ يَسْجُدَانِ) یعنی: گیاهان و درختان برای خدا سجده می کنند و کرنش می برند. دو رویکرد درباره وزن (وَأَقِيمُوا الزَّوْزَنَ بِالْقَيْسِ وَلَا تُخْسِرُوا الْمِيزَانَ) یعنی: در وزن کردن و برکشیدن دادگراانه رفتار کنید و از ترازو مکاهید. دو نوع رستنی (وَالْحَبُّ ذُو الْعَصْفِ وَالرَّيْحَانُ) یعنی در زمین گیاهان خوشبو وجود دارد و همچنین دانه هایی است که در میان پوسته قرار دارند. چپستی ماده خلقت دو موجود (خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ كَالْفَخَّارِ) یعنی خدا انسان را از گل خشکیده ای همچون سفال آفریده است (وَخَلَقَ الْجَانَّ مِنْ مَّارِجٍ مِّن نَّارٍ) یعنی: و جن را از زبانه شعله و آتش خلق نموده است. دو مشرق (رَبُّ الْمَشْرِقَيْنِ) یعنی: و پروردگار مشرق هاست. دو مغرب (رَبُّ الْمَغْرِبَيْنِ) یعنی: پروردگار مغرب هاست. دو دریا: (مَرْجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ) یعنی: دو دریای (مختلف شیرین و شور و گرم و سرد) را در کنار هم روان کرد و مجاور یکدیگر قرار داده است. استخراج دو شی از دریا (يَخْرُجُ مِنْهُمَا اللُّؤْلُؤُ وَالْمَرْجَانُ). یعنی: از آن دو مروارید و مرجان بیرون می آید. جمع و افراد (كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ) یعنی: همه چیزها و همه کسانی که بر روی زمین هستند، دستخوش فنا می شوند؛ (وَيَبْقَى وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ) یعنی: و تنها ذات پروردگار با عظمت و ارجمند تو می ماند و بس. فنا و بقا (كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ) یعنی همه چیزها و همه کسانی که بر روی زمین هستند، دستخوش فنا می شوند (وَيَبْقَى وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ) یعنی: و تنها ذات پروردگار با عظمت و ارجمند تو می ماند و بس. دو بهشت (وَلَمَن خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّاتٍ) یعنی: هر که از مقام پروردگارش بترسد باغهایی در بهشت دارد. دو چشمه بهشتی (فِيهِمَا عَيْنَانِ تَجْرِيَانِ) یعنی: در آنجاها چشمه سارانی جاری است از هر میوه دو جفت وجود دارد (فِيهِمَا مِنْ كُلِّ فَاكِهَةٍ زَوْجَانِ) وصف ظاهر و باطن فرشتهها (مُنَكِّينَ عَلَى فُرُشٍ بَطَائِنُهَا مِنْ إِسْتَبْرَقٍ) یعنی بهشتیان به فرشهایی تکیه می زنند و می لمند که آسترهای آنها از ابریشم ضخیم است. دو وصف برای حوریان

(كَأَنَّهُنَّ الْيَاقُوتُ وَالْمَرْجَانُ) یعنی: انگار که آن حوریان یاقوت و مرجاند. دو بهشت که پایین تر از دو بهشت قبلی اند (وَمِنْ دُونِهِمَا جَنَّتَانِ) یعنی: جدا از باغهای پیشین باغهای دیگری وجود دارد. دو رود پر آب (فِيهِمَا عَيْنَانِ نَضَّخَتَانِ) یعنی: در آن باغها چشمه هایی است که قل قل کنان از زمین می جوشند. دو میوه از میوه های بهشتی (فِيهِمَا فَاكِهَةٌ وَنَخْلٌ وَرُمَّانٌ) یعنی: در آن باغها، انواع میوه ها و از جمله خرما و انار است. دو حسن حوران بهشتی (فِيهِنَّ خَيْرَاتٌ حِسَانٌ) یعنی در

نعمت های حسابرسی

سوره مبارکه الرحمن اولین نعمت اخروی را نعمت حسابرسی دانسته (سَنَفَرُغُ لَكُمْ أَيُّهَ الثَّقَلَانِ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ) به زودی به حساب شما می پردازیم ای دو گروه انس و جن پس کدامین نعمت های پروردگار را تو انکار می کنی؟ یکی از نامه های قیامت در قرآن کریم یوم الحساب است معنی حساب شمارش و مقصود از آن بررسی عمل، گفتار، برخورد، نیتها و تصمیمات می باشد طبق روایت و آیات قرآن کریم اعمال انسان به هر اندازه که باشد در آخرت تجسم عینی می یابد بنابراین خداوند متعال با یادآوری حسابرسی برای صالحان تشویق و دلگرمی برای بزهکاران یادآوری و مقصود تربیتی دانند که روزی در برابر اعمال خود پاسخگو خواهند بود از این حیث حسابرسی را نعمت می شمارد تا انسان را هدایت و در مسیر کمال قرار دهند.²²

نعمت فروپاشی نظام دنیا و ربوبیت مطلق خداوند

در سوره الرحمن به طور ضمنی بر مالکیت و تحت تسلط بودن همه امور اشاره داشته و بر ناتوانی و نیازمندی دائمی موجودات عالم بر خالق خود (يُرْسَلُ عَلَيْكُمَا شَوْاْظٌ مِّنْ نَّارٍ وَنُحَاسٌ فَلَا تَنْتَصِرَانِ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ فَإِذَا انشَقَّتِ السَّمَاءُ فَكَانَتْ وَرْدَةً كَالدِّهَانِ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ فَيَوْمَئِذٍ لَا يُسْأَلُ عَنْ ذَنْبِهِ إِنْسٌ وَلَا جَانٌ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ) شعله هایی از آتش بی دود و دودهای متراکم بر شما فرستاده می شود و نمی توانید از کسی یاری بطلبید پس کدامین نعمت های پروردگارتان را انکار می کنید؟ در آن هنگام که آسمان شکافته می شود و همچون روغنی مذاب گلگون گردد (حوادث هولناکی رخ می دهد که تاب تحمل آن را نخواهید داشت) پس کدامین نعمتهای پروردگارتان را انکار میکنید؟ در آن روز هیچکس انس و جن از گناهش سوال نمی شود و همه چیز روشن است پس کدامین نعمت های پروردگارتان را انکار می کنید.²³

برقراری عدالت و اجرای قانون عدل الهی بر گناهکاران

²²-همان، ص12

²³-همان، ص12

از عوامل بازدارنده قرآن کریم برای دوری از بزهکاری و گناه بیم دادن از وعده اجرای عدالت و کیفرهای اخروی است. مسئله اجرای عدالت و مجازات تبهکارانی که از حدود الهی تجاوز کرده اند از مباحث گسترده معادشناسی است که چرا که لازمه هدفمندی خلقت آفرینش به شمار می آید. خداوند متعال در سوره الرحمن می فرماید (يُعْرِفُ الْمُجْرِمُونَ بِسِيمَاهُمْ فَيُؤْخَذُ بِالنَّوَاصِي وَالْأُقْدَامِ) فَيَايَ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ هَذِهِ جَهَنَّمُ الَّتِي يُكَذِّبُ بِهَا الْمُجْرِمُونَ مجرمان از چهره هایشان شناخته می شوند و آنگاه آنها را از موهای پیش سر و پاهایشان می گیرند (و به دوزخ می افکنند) پس کدامین نعمت پروردگارتان را انکار می کنید؟ این همان دوزخی است که مجرمان آن را انکار می کردند!²⁴

نعمت اعطای دو بهشت

خداوند متعال پس از هشدار به مجرمین و اثبات ربوبیت مطلق خویش، از پاداش و تشویق کسانی سخن به میان می آورد که پروردگارشان را آنگونه که شایسته بوده و شناخته اند و نعمت های دنیوی را زمینه ساز و مقدمه ای برای کمال خود قرار داده اند و با عمل خود در آن مسیر تلاش کرده اند (وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّاتٍ) فَيَايَ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ و برای کسی که از مقام پروردگارش بترسد دو باغ بهشتی است پس کدامین نعمت های پروردگارتان را انکار می کنید؟!²⁵

بهره مندی از نعمت های اخروی

خداوند متعال برای امید بخشی و ایجاد انگیزه در مومنان از بهشت اخروی و نعمت های آن سخن به میان می آورد این نعمت های اخروی عبارت عبارت است از نعمت های جسمانی مانند زندگی شهوت و که ظاهر و انکار ناپذیر است؛ و نیز آلا روحانی که ظاهرا جز برای اهل دقت معلوم نیست و آلائی جسمانی قابل مشاهده و دیدن است.²⁶

نعمتهای جسمانی (ظاهری) اخروی

خداوند در برخی آیات این سوره به طور مفصل برخی از این نعمتهای ظاهری را در قالب تصویری از دو باغ بهشتی برشمرده و به باور مفسران این تصویرسازی صرفا به منظور فهم انسان این جهانی صورت گرفته و گرنه چهره واقعی بهشت به هیچ عنوان قابل قیاس با باغ و بوستانهای دنیایی نیست، از آنجا که بشر را میتوان درک آن بهشت نیست

²⁴- همان، ص 12

²⁵- همان، ص 13

²⁶- همان، ص 14

خداوند به دنبال آن است که ذهن او از رهگذر مفاهیم متناسب با اقتضای این جهانی همچون باغ همسران و حوریان آن هم به عالی ترین صورت با حقیقت نعمت های بهشتی آگاه ساخته و ازبستر ادبیاتی منطق و سازگار با حال و هوای این جهان وی را به سمت کمال و سعادت ماندگار آن جهان رهنمون سازد، و مدل مشابهی برای آن نعمتها در دنیا نمی توان یافت.

دسته دیگر از نعمتها وجود دارد که از آن به آلاء روحانی تعبیر شده و مربوط به مرتبه بالای بهشت است و از آن به رضوان الهی یاد می شود این دست از نعمت ها بعد روحی آدم را جلا داده و اصلی ترین نعمت های بهشتی محسوب می شود که برخلاف آلاء ظاهری کم و کیف آن معلوم نیست شاید بتوان ادعا کرد آیه (هَلْ جَزَاءُ الْإِحْسَانِ إِلَّا الْإِحْسَانُ) آیا جزای نیکی جز نیکی است؟! فراهم نمودن شرایط و بستر آرامش خاطر و احساس راحتی، همنشینی و همراهی با افرادی که نمونه این جهانی ندارند، پدید آمدن محیطی از لطف و امنیت و خشنودی خداوند متعال می باشد.²⁷

نعمت زندگی پایدار و جاودانه

حقیقت آن است که دنیا به لحاظ ذاتی به خاطر تغییرات، فرسایش برخورد و تراحم ها برای زندگی ابدی مهیا نشده است. خداوند متعال در سوره الرحمن پس از برشمردن نعمت های دنیوی و اخروی می فرماید: (تَبَارَكَ اسْمُ رَبِّكَ ذِي الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ). پربرکت و زوال ناپذیر است نام پروردگار صاحب جلال و بزرگواری تو! و از آنجا که ذات الهی منشا همه حسنات است، شایسته ترین موجود برای دریافت این عنوان می باشد. به این دلیل نعمت های اخروی همیشه پایدار و ماندگار است و هیچگاه زوال نمی پذیرد و در حقیقت زندگی در آن همیشگی و جاودانه است.²⁸

نتیجه گیری:

سوره الرحمن به تبیین نعمت های الهی و رحمت های بی پایان خداوند می پردازد و انسان را به شکر گزاری و توجه به این نعمت ها دعوت می کند. این آیات نشان دهنده ی ارتباط عمیق انسان با خالق و مسئولیت او در برابر نعمت هاست و هر

²⁷-همان، ص 15

²⁸-همان، ص 16

نعمت ، نشانه ای از رحمت و لطف الهی است و سوره الرحمن انسان را به تفکر در مورد آیات و نشانه های الهی دعوت می کند و این تفکر راهی برای رهایی از غفلت و رسیدن انسان به سعادت دنیا و آخرت می باشد و در نتیجه سوره الرحمن به ما یاد آوری می کند که نعمت های الهی بی شمارند و شکرگزاری از آنها کلید درک عمیق تری از وجود و هدف زندگی است.

منابع

*قران کریم

- 1- احمدی ، محمد، تحلیل انتقادی تفسیرهای علم گرایانه، شماره 33، پاییز و زمستان 1402
- 2- بحرانی ، علامه سید هاشم ، ترجمه تفسیر روائی البرهان ، جلد سوم ، 1390، قم شماره 14
- 3- حسینی بجدنی ، سید حسین و جمعی از نویسندگان، انسان و گونه شناسی نعمت های الهی با تاکید بر آیات سوره مبارکه الرحمن، پژوهش نامه معارف قرانی ، سال 10، شماره 41 ، تابستان 1399
- 4- دهقان ، سمیرا و جمعی از نویسندگان ، بررسی تفسیری نظائر آیات بر سوره های همجوار به مثابه اولین گام در تفسیر قران با قران ، نشریه علمی مطالعات تفسیری ، سال 12 ، پاییز 1400 ، شماره 47
- 5- رضوان ، هادی و جمعی از نویسندگان، بررسی زیبا یی شناسی مقابله و فاصله در سوره الرحمن، سال 1392، شماره 1 فصلنامه علمی پژوهشی تحقیقات علوم قران و حدیث دانشگاه الزهرا
- 6- زارعی ، روزیتا ، تحلیل نشانه معنانشناسی گفتمان در قران کریم ، تیر 1401
- 7- زاهری ، سمانه ، انسان و نعمت های خداوند در قران و یاسین، پاییز 1392 ، شماره 80
- 8- طباطبایی ، علامه سید محمدحسین ، تفسیر المیزان ، جلد 19، سال 1386 تابستان ، نوبت چاپ 23
- 9- قرائتی ، محسن ، تفسیر نور ، جلد نهم ، سال 1389 زمستان پنجم
- 10- قربانی ، مریم ، یادکرد نعمت ها در قران و جهت دهی بینش انسان ، معرفت سال 26 ، شماره 235، تیر 1396

11-مظهري، سيد موسی، نکاتی در مورد سوره شریفه الرحمن، بشارت سال 13 فروردین واردیبهشت سال 1389، شماره

76

12-مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، جلد 23، چاپ 27، سال 1386